

## העמק דבר לפרשת מטות

### פרק ל (המשך)

#### פרק ל, ב

**בַּיָּדְבָר מִשֶּׁה אֶל-רְאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה':**

**אל ראשי המטות.** באשר נדרים מצוה להעשות בעל כורחו כדאיתא בר"ה (ו,א) אזהרה לבי"ד שיעשוך. אלא דשם מיירי בנדרי מצוה. כאן מיירי בנדרי רשות. מכל מקום ודאי אם ידוע שנדר אזהרה להעשות אותו. כמו שכופין על כל המצות אלא שיחד הכתוב בנדרי יותר מבכל המצות. היינו משום שדרך לידור בעת צרה. ואח"כ תהות מצויה ומיקל לעצמו. כמבואר בס' קהלת (ה,ה) אל תתן את פיך וגו' משום הכי הזהיר הכתוב גם שם. גם כאן הזהיר לראשי המטות שישגחו כל כך על זה. ולכפות בכח להקים נדרם.

#### פרק ל, ג

**גַּיִשׁ כִּי-יִדַּר נֶדֶר לֵה' או-הַשְּׁבַע שְׁבַעַה לְאִסּוּר אֶסֶר עַל-נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל-הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה:**

**איש כי ידור נדר לה'.** ידוע דמופלא סמוך לאיש ג"כ יכול לנדור. ורק הנ"מ דאיש אף על פי שאינו יודע לשם מי הוא נודר מכל מקום הוא נדר. והיינו דדייק הכתוב **איש כי ידור.** הוא **נדר לה'.** אפילו אינו יודע טיב הענין. מה שאין כן מופלא סמוך לאיש בעינין שידע כי כן. והיינו דכתיב גבי ערכין איש כי יפליא נדר. היינו שיפרש הנדר לה'. וא"כ מתפרש האי כי יפליא למעלה ולמטה. כמו איש כי יפליא. כי יפליא נדר. מופלא סמוך לאיש דוקא אם יפליא נדר.

**או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו.** שבועת בטוי אינו כמו קרבן לה'. אלא מיתסר נפשיה על חפצא, משום הכי בנדר יכול לאסור ככרו על אחרים. מה שאין כן שבועה, אינו רק לאסור על נפשו. ומשום הכי לא כתיב מופלא סמוך לאיש גבי שבועה. שהרי מסיק בניה (מו,ב) דמופלא סמוך לאיש שהקדיש ואכל הוא אינו לוקה אלא אכלו אחרים לוקין וזה אי אפשר בשבועה. כמו שכתבו התוס' שם בד"ה כגון.

#### פרק ל, ו

**וְאִם-הִנִּיא אָבִיךָ אֶתְּךָ בְּיוֹם שָׁמְעוּ כָּל-נְדָרֶיךָ וְאֶסְרִיָּה אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ לֹא יִקּוּם  
וְהָיָה יִסְלַח-לָהּ כִּי-הִנִּיא אָבִיךָ אֶתְּךָ :**

**כל נדריה.** באב כתיב זה הלשון גם בהפרה. מה שאין כן בבעל לא כתיב כל נדריה אלא בהקמה (פסוק יב) ולא בהפרה (פסוק יג). היינו משום דבעל אינו מיפר אלא מה שבינו לבינה או נדרי עינוי נפש דמפורש להלן פסוק י"ד. אבל האב מיפר כל נדריה וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל. ובאמת כל נדרי הבת המה בינו לבינה שאין זה כבוד לאב כדתנן ר"פ ר' אליעזר פותחין נדרים לאדם בכבוד אביו ואמו ומכל שכן בת. והא דתניא בספרי היקש אב לבעל מה הבעל אינו אלא בנדריים שבינו לבינה כך אב כו' אינו אלא בארוסה שצריכים דעת שניהם. והארוס ודאי אינו יכול להפר אלא מה שבינו לבינה או עינוי נפש, וסלקא דעתך דמה שאינו כן נשאר הרשות לאב, משום הכי תני שאין להאב ג"כ רשות. ובחיבורי העמק שאלה שאלתא קל"ו הראיתי לדעת הכרח מסוגית הגמרא כדעת הרמב"ם. משום הכי כתיב באב דאם יחוש לכבודו בטלו כל נדריה.

**וְהָיָה יִסְלַח לָהּ כִּי הִנִּיא וְגו'.** פירוש, אחר שהניא. אבל לא למה שעברה קודם הפרה. דאב מיגז גיז להבא (פירש הטור עה"ת).

## פרק ל, ח

**חֹשֶׁמֶע אִישָׁה בְּיוֹם שָׁמְעוּ וְהַחְרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וְאֶסְרָה אֲשֶׁר-אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ  
יִקְמוּ :**

**ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה.** אין הלשון מדויק. ובתרגום יונתן איתא וביומא דשמע יתכוין לקיומותהון והוי כמו דכתיב וביום שמעו החריש לה. אבל הרמב"ם פי"ב בהל' נדרים הי"ז פירש ושמע איש ביום שמעו הא למדת שאחר שהפר האב ושמע הארוס ה"ז מיפר ביום שמע האב וכל לשון שאינו מדויק יש בו שתי משמעויות בפשט.

## פרק ל, ט

**ט וְאִם בְּיוֹם שָׁמְעָה אִישָׁה יִנִּיא אֹתָהּ וְהָפַר אֶת-נְדָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְּטָא שְׁפָתֶיהָ  
אֲשֶׁר אָסְרָה עַל-נַפְשָׁהּ וְהָיָה יִסְלַח-לָהּ :**

**יניא אותה והפר וגו'.** באב כתיב הניא אותה לחוד. בבעל נשואה כתיב (פסוק יג) ואם הפר יפיר. ובארוס כתיב יניא והפר. והענין דהפרת נדרים בשני אופנים כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק יג. א' שאומר מובטל ליכי ואינו רוצה בנדרך. ואז תעשה כמו שתרצה רק שיהא בלי נדר. וזה מיקרי הניא בלשון תורה. ומכל מקום צריך לומר מופר ליכי, משום הכי מיקרי זה הלשון בלשון חכמים הפרה כמבואר בלשון הרמב"ם ז"ל. והב' שכופה

אותה לבטל דבריה ולעשות ההיפך. וזהו הפרה בלשון תורה. ודרך האב שאיננו חושש לקיום רצונה אלא שלא תהא נדרנית כי גנאי הוא לו. אבל הבעל בנדרים שיש בהם עינוי נפש ובינו לבינה מקפיד על שמירת הדברים שנדרה. וכופה אותה שלא לנהוג כלל כפי שנדרה לעשות בדברים שבינו לבינה או לענות נפשה. משום הכי כתיב הפרה. ועיין עוד להלן פסוק ט"ז שמבואר דרך הכונה. והנה הבעל דאשתו ברשותו ממש. כופה אותה כמשמעו. מה שאין כן ארוס אין אשתו ברשותו. ואינו יכול אלא לומר שאינו רוצה בנדרה, אבל היא אסורה לנהוג בנדרה. משום שאין זה רצונו. ויהיה בזה העדר שלום בינו לבינה. משום הכי יניא אותה והפר וגו'. במה שהוא יניא אותה. ממילא והפר וגו'. שתעשה להיפך ממה שנדרה.

### פרק ל, יא

#### יא ואם בית אישה נדרה או-אסרה אסר על-נפשה בשבועה:

**בשבועה.** באב לא כתיב בפירוש בשבועה. רק בבעל. וכן בארוסה כתיב מבטא שפתייה ומבטא היינו שבועה כדאיתא במס' שבועות (כ,א). והיינו דאף על פי שהאב יכול להפר שבועה ג"כ. מכל מקום מצוה שלא יפר כדי שלא תהיה הזכרת שם שמים לבטלה והוי כמו התרת נדרים שהוא מצוה, ולא כן שבועה כמבואר ביו"ד סי' ר"ג. ואף על פי דלא דמי התרת חכם שעוקר מעיקרו להפרה שמיגז גיז. מכל מקום טוב שלא לבטל מה שנקרא שם שמים על הדיבור. מה שאין כן בעל שנדרה שבינו לבינה או עינוי נפש נוגע להקמת שלום בית. ע"כ רשאי להפר לכתחלה אפילו שבועה.

### פרק ל, יג

#### יג ואם-הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל-מוצא שפתייה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם וה' יסלח-לה:

**כל מוצא שפתייה.** בכל לשון היותר טוב ומועיל. אפילו בשם. מכל מקום לא יקום.

### פרק ל, טז

#### טז ואם-הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את-עונה:

**ואם הפר יפר וגו'.** היינו שיכריחנה לנהוג היתר. ע"כ ונשא את עונה. אבל אם הוא מניא אותה לחוד. אינה רשאה לשמוע לו. ואם מבטלת הנדר. העון חל על ראשה.

### פרק ל, יז

**יִזְאַלְהָ הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין-אָב לְבִתּוֹ בְּנִעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ:**

בנעוריה בית אביה. בכלל שארי זכותים שיש לאב על נעוריה. יש גם זה הזכות.

## פרק לא

### פרק לא, ב

**בְּנִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים אַחַר תְּאֶסֶף אֶל-עַמִּיךָ:**

**נָקַם וְגו'** אחר תאסף אל עמיך. במדבר רבה נתבאר הטעם שתלה הקב"ה בזה משום ישמח צדיק כי חזה נקם וגו'. ורצה הקב"ה להנות את משה. אכן יש להסביר עוד טעם אחר כי במקום שנענשו בשביל החטא צריך השתדלות רב להנצל בשעת הסכנה מן העונש. ומלחמת העי תוכיח, שגם אחר שנתרצה הקב"ה ליהושע וצוה אותו לילך למלחמה והבטיחו שיעשה לעי ולמלכה כאשר עשה ליריחו. מכל מקום אמר ה' שישים לו אורב לעיר מאחריה. והרי אין לפניו ית' מעצור להושיע גם בלא עצה זו. אלא משום שהיה מקום החטא ע"כ הוא מסוכן עכמה פעמים לכמה יחידים שיהיו ניזוקים בשעת הסכנה. משום הכי היה נצרך לעצה ותחבולה. כך באותו מעשה שמעשה פעור קטרג הרבה. וזה החטא מקטרג תמיד כדאיתא במדרש הובא בתוס' מס' סוטה ספ"א (יד,א) בכל שנה ושנה בשעה שחטאו ישראל בבנות מואב באותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי להזכיר עון, וכשהוא רואה קבר של משה חוזר ושוקע כו' ע"כ היו בסכנה שלא יהיו כמה יחידים ניזוקים. משום הכי היה נצרך שיהיה דווקא בחייו של משה רבינו ותפלתו היתה מגנת הרבה. ומשום הכי הזהירו הקב"ה שיהא בחיי משה.

### פרק לא, ג

**גַּוְיָדְבָר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם לֵאמֹר הַחֲלֹצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וְיִהְיוּ עַל-מִדְיָן לַתֵּת נִקְמַת-ה' בְּמִדְיָן:**

**ויהיו על מדין וגו'.** אחר שהבין משה רבינו דבעינן לצרף זכיות. הוסיף מדיליה עצות להגין בעידן ריתחא. וכמו שעשה יהושע ששם שתי פעמים אורב. ע"כ אמר משה שיחלצו מתחלה לשם מדין. ויהי המצוה לשמה מתחלת המעשה. וכל מה שמקדימין לעשות לשמה זכותה רב כעין עובדא דרבי חייא שהקדים לצוד טביא לשם מצוה כדי שיצליחו התינוקות יותר כדאיתא בפ' הפועלין (ב"מ פה,ב). כך צוה משה שבהחלצם למלחמה יהיה בשביל מדין כדי לתת נקמת ה' במדין.

## פרק לא, ד

### ד אֶלֶף לַמָּטָה אֶלֶף לַמָּטָה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצַבָּא:

לכל מטות ישראל. גם בזה הפליא משה רבינו עצה להרבות זכות שנים עשר שבטי יה. וכדי שיזכו כל השבטים בה.

## פרק לא, ו

### וַיִּשְׁלַח אֶתֶּם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא אֶתֶּם וְאֶת-פִּינְחָס בֶּן-אֱלֵעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ:

וישלח אותם משה. הלכו בשליחותו. ושלוcho של אדם כמותו. ובזה הלכך זכות משה עמם.

ואת פנחס בן אלעזר הכהן לצבא. אלו היה הפירש ששלחו לצבא. הוא מיותר שהרי כתיב אלף למטה לצבא. אלא הכי פירושו פינחס היה כהן לצבא. היינו כהן משוח מלחמה. ומשום הכי לא הלך משה או אלעזר. משום שהיה מצוה של פינחס. שעשו אותו למשוח מלחמה.

וכלי הקדש. זה הארון או הציץ כדתי בתוספתא דסוטה (ז,ט). ולא נתבאר למאי לקח פינחס מתחלה כלים הללו. אבל כבר ביארנו לעיל י' ט' דאי אפשר להשתמש בחצוצרות התרועה אלא במקום שיש השם הקודש יע"ש.

וחצוצרות התרועה. לקול תרועה ותפלה. וכבר ביארנו בספר שמות י"ד ט"ו דאפילו במקום שהבטיח הקב"ה שיצליחו במלחמה. מכל מקום היו נצרכים לתפלה וכן עשה יהושע במלחמת יריחו דכתיב ביהושע ו' כ' וירע העם ויתקעו בשופרות ועוד מבואר שם יפה. ומכל שכן כאן שפירש משה שנצרכים לעצה מפני המקטרג.

## פרק לא, ז

### ז וַיִּצְבְּאוּ עַל-מִדְיָן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל-זָכָר:

כאשר צוה וגו'. כמבואר בתרגום יונתן שהצרו רק על ג' רוחות ולא מד' רוחות וזה היה בקבלה למשה וכמו שכתבתי כמה פעמים משמעות צוה ה'. וכן כתב הרמב"ם הל' מלכים פ"ו, ז בפירושא דהאי קרא עיי"ש.

## פרק לא, ח

**חֹאֵת-מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל-חַלְלֵיהֶם אֶת-אֹי וְאֶת-רָקִים וְאֶת-צֹר וְאֶת-חֹר וְאֶת-רָבִעַ  
חֲמֶשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בַּלְעָם בֶּן-בְּעֹר הָרְגוּ בְּחָרֵב:**

ואת מלכי מדין. כבר נתבאר בפ' בלק (לעיל כב,ד) שחמשה נשיאי מדין היו מלכי מואב חליפות לחודש. וכדומה. והיה לכולם כתר מלכות.

הרגו על חלליהם. על חללי מדין. שעיקר מה שהגיע למדין צרה זו. בא באשמת המלכים שעשו בשביל מואב. משום הכי הרגו אותם על חללי מדין כאומר אתם נושאים עון חללים אלו.

הרגו בחרב. כדין עונש בן נח בסייף כדאיתא בסנהדרין פ' ד' מיתות (נו,א). וכל מדין והמלכים שהיו בעלי מלחמה נהרגו כפי המזדמן במלחמה. אבל בלעם לא נלחם ודנו אותו במשפט בן נח שחייב מיתה בסייף.

**פרק לא, ט**

**חֹאֵת-מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל-חַלְלֵיהֶם אֶת-אֹי וְאֶת-רָקִים וְאֶת-צֹר וְאֶת-חֹר וְאֶת-רָבִעַ  
חֲמֶשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בַּלְעָם בֶּן-בְּעֹר הָרְגוּ בְּחָרֵב:**

ואת כל בהמתם. לבד מקניהם. היינו חיות שהיו בני תרבות ויבואר עוד להלן ל'.

**פרק לא, יא**

**יֵאֵוּ יִקְחוּ אֶת-כָּל-הַשְּׁלָל וְאֵת כָּל-הַמִּלְקוֹחַ בְּאֵדָם וּבְבִהֵמָה:**

ואת כל המלקוח באדם. נקרא אדם ג"כ מלקוח. ובפסוק הסמוך כתב את השבי ואת המלקוח. היינו האדם נקרא שבי והבהמה מלקוח. ובפסוק כ"ו כתיב עוד באדם ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה. והענין דמשמעות מלקוח הוא כתרגום אונקלוס דברתא. פירש מה שמנהיגים בעל כורחם. והשורש הוא לקח והמ"ם הוא במשקל משכן וכדומה. והנה בשעה שישבו עוד במדין היה להם לחוש שמא יברחו השבי של האדם. ע"כ הושיבו אותם במאסר. ומשום הכי נקראו שבי מה שאין כן הבהמה הלכו לדעת ישראל המנהיגים ובשעה שבאו אצל משה שוב הכניסו אותם לבית הסוהר עד שיראו מה לעשות עמם, משום הכי חזרו ונקראו שבי ואת הבהמה מלקוח ואחר שהרגו הגדולים שבהם ולא נשתיירו כי אם הטף בנשים. שוב לא חשו שמא יברחו. ע"כ הלכו חפשי ונקראו מלקוח השבי. שהוציאו מהשבי והלכו אחר דעת המנהיגים.

**פרק לא, יב**

**יבֹּיבֹאוּ אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשְּׂבִי וְאֶת-הַמִּלְקוּחַ וְאֶת-הַשְּׁלָל אֶל-הַמַּחֲנֶה אֶל-עֶרְבַת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-יַרְדֵּן יָרְחוּ:**  
**אל ערבות מואב.** פירש לא נכנסו למחנה ממש. אלא סמוך היינו לערבות מואב וגו' ועיין מה שכתבתי להלן נ"ג בענין השלל.

#### פרק לא, יג

**יג וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל-נְשֵׂי אֵי הָעֵדָה לִקְרֹאתָם אֶל-מַחוּץ לַמַּחֲנֶה:**  
**ויצאו וגו'.** לחלוק להם כבוד כדאיתא במדרשים וכנהוג עוד היום לחלוק כבוד להשבים ממלחמה. אכן אין המלך בעצמו נוהג כבוד לעבדיו. וזהו שאמרו חז"ל להודיעך ענותנותו של משה כו'.

#### פרק לא, יד

**יד וַיִּקְצַף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיִל שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמְּאוֹת הַבָּאִים מִצִּבְא הַמִּלְחָמָה:**  
**על פקודי החיל.** ולא על פינחס. משום הכבוד. וכשם שלא נתקצף משה על אהרן במעשה שער החטאת. אלא על בניו. הכי נמי לא קצף כי אם על השרים שתחתיו.

#### פרק לא, טו

**טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחֵייתֶם כָּל-נַקְבָּה:**  
**החיייתם כל נקבה.** לפי תרגום אונקלוס הוא ה"א התמיה ומבנין פיעל. ולפי הפשט ה"א מבנין הפעיל וכמו לשון החיו לכם. וכן תיבת החיייתם כמו שהיה כתוב ה"א בסגול והיו"ד בציר"ה. ונכון לומר שנכלל בזו התיבה ונקודותיה שני הבנינים כמו שכתבתי כמה פעמים. ועיין בספר בראשית (ה, כט) בפסוק זה ינחמנו.

#### פרק לא, טז

**טז הִנֵּה הֵיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלָעַם לְמַסֵּר-מַעַל בְּה' עַל-דָּבָר פְּעוֹר וְתֵהִי הַמַּגְפָּה בְּעֵדַת ה':**  
**הן הנה וגו'.** שהיו שלוחים להמעל בדבר פעור. אבל המשלחים היו האנשים ע"כ נענשו יותר.  
**למסר מעל וגו'.** פירוש לקשור מעל. שנתקשרו לפעור כמו שכתבתי בפ' בלק (כה, ב). שנית. ו**תהי המגפה.** שרק ע"י עבודה זרה פעור של מדין נענשו.

### פרק לא, יז

#### יז וְעֵתָהּ הָרִגוּ כָל-זָכָר בְּטָף וְכָל-אִשָּׁה יָדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הָרִגוּ:

**וכל אשה יודעת איש למשכב זכר.** גם היא נשואה וגם מיודעת לו למשכב שכבר נבעלה ממנו. וא"כ יש עליהם עון אשת איש בבן נח.

**הרוגו.** החובה שתהרוגו. ומשום הכי כתיב עוד הפעם הרוגו. לומר אלו בברור שתהרוגו. מה שאין כן אשה ארוסה שלא נבעלה וידוע שבבני נח אין אישות אלא בבעילה. או בעולה בזנות ולא לאיש ידוע בנשואין. תלוי ברצון ישראל אם להרוג או לקיים לשפחות.

### פרק לא, יח

#### יח וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחַיּוֹ לָכֶם:

**וכל הטף בנשים וגו' החיו לכם.** אפילו לאישות. מה שאין כן מי שכבר נבעלו אפילו בזנות אנו ראויים להיות לנשים לישראל. זהו לפי הפשט. ובגמרא יבמות (ס,ב) פירשו חז"ל באופן אחר.

### פרק לא, יט

#### יט וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָרֶג נָפֶשׁ וְכָל נֶגַע בְּחֻלָּל תִּתְחַטְּאוּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וְשִׁבְיֵיכֶם:

**מחוץ למחנה.** אף על פי שטמא מת מותר ליכנס למחנה ישראל. מכל מקום הרי ראוי להזהר שלא לטמא את חבירו והמון טמאי מתים כזה אי אפשר להזהר בהם ע"כ צוה משה שישבו חוץ למחנה ישראל. והראב"ע כתב בעבור הכבוד השוכן בתוכם. נראה דעתו דאז במדבר היו מוזהרים טמאי מתים ליכנס למחנה ישראל ג"כ. וכן ביארנו בפ' נשא. ומכל מקום לצורך ענין היו נכנסים גם אז. כמו שבאו טמאי מת לצעוק על הפסח. והכי איתא בפסחים (ז,א) דמת מותר ליכנס למחנה לוייה מדכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו. עמו במחיצתו ומשה לוי היה. ובזבחים (ס,ב) איתא דבשעת מסעות זבים ומצורעים מותרים ליכנס. מבואר דטמאי מתים היו מותרים אפילו בשעת חניה. אלא זה היה רק באיזה צורך. אבל בלא זה לא נכנסו אז אפילו טמאי מתים.

**אתם ושביכם.** אף על פי שבשעת הרג רב היו גוים ולא נטמאו. ועתה שנתגיירו שוב אין כאן מת וחלל. מכל מקום ודאי נוגעים בחרב שהוא כחלל. משום הכי טעונים הזאה שלישי ושביעי. ומכאן מוכח דלא כהרמב"ן פ' חקת (יט,טז) שכתב דנוגע בחרב אינו טעון הזאה כלל. אלא ודאי טעון שלישי ושביעי רק שאין כהן מוזהר על זה ואין הנזיר מגלח עליה.



## פרק לא, כא

**כא וַיֹּאמֶר אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן אֶל-אַנְשֵׁי הַצִּבָּא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר-צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:**

**הבאים למלחמה.** ממלחמה מיבעי, כמו לעיל י"ד הבאים מצבא המלחמה. אכן ודאי כלי מדין לא היו מן הדין בהגעלה שהרי לא היו בני יומן. ואף על פי שכל בספר התרומה שהיה אז ג"כ גזירה משום בני יומן. מכל מקום ודאי אם היה מצוה מפורשת כפי הנראה מפשט הכתוב איך נאמר שאינו אלא מדרבנן וגזירה. ותו קשה, הא שהזהיר (פסוק כג) וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. ופרש"י טבילה. והרי בל"ז נצטוו לטבול מפני הטומאה. אלא עיקר הצווי של אלעזר היה לדורות לאנשים הבאים למלחמה. שהמה אינם מזוהרים כלל מטומאה ולאכול בטהרה כדתיניא בספרי פ' תצא כי תצא (כג,י) מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע שומע אני בטהרות ובטומאות כו' ת"ל דבר רע כו'. מכל מקום מאכילת איסור בשעה שבטוחים מן הסכנה ודאי מוזהרים. [והא דתני' שם בספרי שומע אני בטהרות ובטומאות ובמעשרות הכתוב מדבר משמע שרשאים בטבל. אבל אין הכונה שרשאים לאכול טבל ממש. אלא שאינם מוזהרים להשמר כל כך. והיינו שהקילו חז"ל בדמאי ליוצאי מלחמה והיינו אכסניא]. ואמר אלעזר הכהן לאנשי הצבא הבאים מכאן ולהבא למלחמה כל הפרשה. ומכל מקום מרומז כאן חומרא דאינן בני יומן ג"כ כמו שכתב בספר התרומה. דלמאי הזהירם כאן אם לא שרצון אלעזר היה שיעשו גם המה בכלי מדין הכי אף על פי שאינו מעיקר הדין.

**אשר צוה ה' את משה.** פירשו חז"ל בויק"ר פ' שמיני (יג,א). וכן הוא בעירובין (סג,א). דדייק אלעזר את משה צוה ולי לא צוה. שלא יהו סבורים שהקב"ה דבר אליו פרשה זו. והיינו מאמר הבן החכם מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. דכח התורה ניתן לכם ואני מקבל מכם.

## פרק לא, כג

**כג כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר-יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אַךְ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא-יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמֵיִם:**

**וטהר.** פירשו בגמרא (עבודה זרה עה,ב) טבילה וכדברינו דאף על פי שעדין לא נטהרו מטומאה מכל מקום טעונין טבילה מחמת טיסור כלי נכרים. **אך במי נדה יתחטא.** אף על פי שליבן. לא נעשו כלי חדש שלא יהיו טעונין הזאה שלישי ושביעי לאחר שישובו מן המלחמה.

**תעבירו במים.** פרש"י טבילה. והא שלא נזכר שטיפה. היינו דמילא הוא כן, שהרי אי אפשר טבילה בלי שטיפה משום חציצה. ושאר קושיית הרמב"ן בזה מיושב בהעמק שאלה סי' קל"ו ובביאור הספרי בעז"ה.

### פרק לא, כד

#### **כד וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל-המחנה:**

**וכבסתם בגדיכם ביום השביעי.** שב אלעזר לדיני טומאה שהזהיר משה להשבים ממלחמה שלא ישבו למחנה עד שיטהרו בהזאת שלישי ושביעי. בא אלעזר והזהיר שאפילו יטהרו בעצמם בהזאת שלישי ושביעי. עוד לא ישבו אל המחנה עד שיכבסו בגדיהם ביום השביעי משעה שנטמאו הבגדים, היינו, אם נגעו הבגדים באדם טמא מת אחר יום שנגע במת ונטהר האדם קודם הכלי שנגע בו. ישבו חוץ למחנה עד שיטהרו הבגדים ביום השביעי לטומאתם. ואף על פי שאין מטמאים אדם טומאת שבעה מכל מקום הרי מטמאים טומאת ערב וגם אוכלים ומשקין. ומזה למדו בספרי דאדם טמא מת מטמא כלים שיהיו ג"כ טמאים טומאת שבעה. והיינו מדכתיב ביום השביעי דפירושו של הבגדים. דאי אפשר לומר ביום השביעי של האדם. וא"כ אינו מוכח דאדם מטמא כלים טומאת שבעה. דאפשר שאינו אלא טומאת ערב. אבל א"כ ביום השביעי למה לי, אלא על כורחך ביום השביעי של טומאת הבגדים. וכבר ביארנו בפ' חקת י"ט י"ט הישוב על מה דכתיב שם וחטאו ביום השביעי וכבסו בגדיו. דמשמעו בו ביום שנטהר האדם. דשם מיירי בבגדים שלבש ביום שנטמא ושבע לה טומאה, ושוב אין הבגדים מוסיפים טומאה במה שנוגעים באדם גם אח"כ. וכאן מיירי בבגדים שלבשו אחר שבאו ממלחמה. משום הכי היו הבגדים טמאים שבעה מיום שנטמאו באדם. כל זה לפי הספרי. ואונקלוס תרגם וכבסתם - ותחורון. היינו כביסה ולא טבילה. והזהיר אלעזר שינקו הבגדים מדם ולא יקצו בהם נפש האנשים אשר במחנה. ויש מפרשים ויחורון היינו כביסה משום חציצה ואח"כ וטהרתם. היינו טבילה.

### פרק לא, כו

#### **כו שא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה אתה ואלעזר הכהן וראשי אבות העדה:**

**ראש מלקוח השבי.** נתבאר לעיל י"א.

### פרק לא, כז

### כְּזֹחֲצִית אֶת-הַמִּלְקוֹחַ בֵּין תַּפְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיְצָאִים לְצַבָּא וּבֵין כָּל-הָעֵדָה :

הַיּוֹצֵאִים לְצַבָּא. אָף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִלְחַמוּ אֲלֵא שָׁמְרוּ אֶת הַכְּלִים. הֵרִי הֵם כְּתוּפְשֵׁי מִלְחָמָה. וְכַמֵּאֵמֶר דּוּד (שְׁמוֹ"א ל, כד) כִּי כִחְלַק הַיּוֹצֵא לְמִלְחָמָה וְכִחְלַק הַיּוֹשֵׁב עַל הַכְּלִים וְגו'.

#### פֶּרֶק לֹא, כַח

כַּח וְהִרְמֵת מְכֹס לֵה' מֵאֵת אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיְצָאִים לְצַבָּא אֶחָד נֶפֶשׁ מִחֲמֵשׁ הַמָּאוֹת מִן-הָאָדָם וּמִן-הַבְּקָר וּמִן-הַחֲמֹרִים וּמִן-הַצֹּאן :

וְהִרְמֵת מִכֶּסֶם לֵה'. קוּדָם נִתְיַנֵּה לְכַהֵן. יָרִים מִתְחִלָּה לֵה' מְכֹס. וְעֵינַי בְּסִמּוּךְ (ד"ה וְנִתְתָּה לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן).

#### פֶּרֶק לֹא, כֹּט

כֹּט מִמְּחֻצִּיתֵם תִּקְחוּ וְנִתְתָּה לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת ה' :

מִמְּחֻצִּיתֵם תִּקְחוּ. הוּא מִיּוֹתֵר שֶׁהָרִי מְדַבֵּר בְּזֶה הַמְּחֻצִּית שֶׁל אֲנָשֵׁי מִלְחָמָה אֲלֵא מִשׁוּם דְּכַתִּיב לְהֵלֵן ל"ב יֵתֵר הַבַּז. מִבּוֹאֵר שֶׁהִיָּה לְבַד הַבַּז שֶׁהוּבָא אֶל מֹשֶׁה הַרְבֵּה שֶׁבַזְזוּ אִישׁ לוֹ מִבְּהֵמוֹת שֶׁבִבְתֵּימָם וְכַמּוֹ שֶׁכָּתַב הַסְּפֹרָנוּ שֶׁם. וְסֹלֶקָא דְעֵתְךָ דְגַם מִזֶּה יִתְנוּ מְכֹס. מִשׁוּם הִכִּי פִּירֵשׁ דּוּקָא מִמְּחֻצִּית שֶׁל הַבִּיזָה שְׁנוֹתַיִם מִמִּנְהַ לְיִשְׂרָאֵל תִּקְחוּ.

וְנִתְתָּה לְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת ה'. אַחֲרֵי שֶׁכָּבַר הוֹרֵם מְכֹס לֵה' יֵתֵן לְאַלְעָזָר חֶלֶק גְּבוּהָ. וּמִשׁוּם הִכִּי כְּתִיב כֹּאן תִּחְלָה לְאַלְעָזָר וְאַח"כְּ תְּרוּמַת ה'. וְלֹא כְּמוֹ בְּמַעֲשֵׂה בַּפְּסוּק מ"א. מִשׁוּם דְּכֹאן הָעֵיקָר הוּא הַנְּתִינָה. שֶׁהָרִי כָּבַר הוֹרֵם. וְעֵינַי עוֹד לְהֵלֵן.

#### פֶּרֶק לֹא, ל

לֹא מִמְּחֻצֵּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל תִּקְחֵם אֶחָד אֶחָד מִן-הַחֲמֹשִׁים מִן-הָאָדָם מִן-הַבְּקָר מִן-הַחֲמֹרִים וּמִן-הַצֹּאן מִכָּל-הַבְּהֵמָה וְנִתְתָּה אֲתָם לְלוּיִם שְׁמֵרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן ה' :

מִכָּל הַבְּהֵמָה. הֵינּוּ שְׂאֵרֵי חַיּוֹת כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי לְעֵיל ט'. וּמִשׁוּם שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמְּחֻצִּית לְחֲמֵשׁ מָאוֹת. מִשׁוּם הִכִּי לֹא נִיתֵן מֵהֶם לְאַלְעָזָר. וְעֵינַי מֵהַ שֶׁכְּתַבְתִּי בְּסִפְרֵי בְּרֵאשִׁית ל"ד כ"ג.

שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן ה'. כָּבַר נִתְבָּאֵר לְעֵיל א' נ"ג מִשְׁמַעוֹת זֶה הַלְּשׁוֹן. שֶׁהֵם שׁוֹמְרֵי מֵהַ שֶׁהִיָּה מִשְׁכַּן ה' מִשְׁמֵר בְּיִשְׂרָאֵל. הֵינּוּ שֶׁהִיוּ עוֹסְקִים בְּתוֹרָה. וְכַמּוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי בְּסִפְרֵי דְבָרִים י' פְּסוּק ח'. שֶׁבְּעֵבֶר הִירְדָן נִיתֵן לְלוּיִם כַּח פְּלִפּוּלָה שֶׁל תוֹרָה וְכַדָּאִיתָא בְּמִס' יְבֻמוֹת (פ"ב) דְּבִתְחִלָּה וְשׁוֹטְרִים הַלּוּיִם לְפָנֵיכֶם. וְהֵמָּה מוֹרִים וּמְדַרְיָכִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹמְרֵי אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל רִיב וְכֹל נִגַּע כְּמוֹ שֶׁהִיָּה מִשְׁכַּן ה' שֶׁהִיָּה בּוֹ שְׁכִינַת ה' מִשְׁמֶרֶת לְיִשְׂרָאֵל. וְנִכְתְּבָה פֶּרֶשָׁה זֹאת שֶׁהִיָּה לְשַׁעַר בְּתוֹרָה. לְלַמְדָנוּ לְדוֹרוֹת. שְׁמֵי שֶׁהוֹלֵךְ לְמִלְחָמָה וְנִדְרַשׁ

לתפלה שלא יקרנו רעה ועונש בשעת הסכנה. ה"ז צריך למי שעוסק בעבודה ותפלתו זכה ביותר. משום הכי צוה הקב"ה ליתן מחלק אנשי הצבא לכהן גדול שהוא המכפר על בני ישראל ועוסק בעבודה. עוד זאת פירש הכתוב שלא משום שכרו ומלוי צרכיו ניתן לו. אלא מחויבים ליתן מחלקם מכס לה'. וחלק גבוה ניתן לקדוש ה' העומד לפניו. מה שאין כן היושבים במנוחה בביתם המה יש להם להפריש מהטוב שמגיע להם חלק לשומרי תורה ועמליה. שבזכות ת"ח המה נשמרים מכל רע ובהם המה מודרכים בהליכות עולם. ע"כ יש להם להפריש כמו מעשר מתבואת הארץ שהוא חול וניתן ללויים. כך ראוי להפריש חלק מכל הטוב לעמלי תורה.

### פרק לא, לא

#### לא יעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה ה' את-משה:

יעש משה וגו'. שעמד על המספר. אף על פי שלא היה כבוד משה ואלעזר לעסוק בכאלה. אבל כאשר צוה ה' נעשה מצות עשה לשעה זו.

### פרק לא, מא

#### מא ויתן משה את-מכס תרומת ה' לאלעזר הכהן כאשר צוה ה' את-משה:

ויתן משה את מכס תרומת ה' לאלעזר הכהן כאשר צוה וגו'. פירש הכתוב כאשר צוה בקבלה. משום דלפי המדובר היה מתחלה להרים מכס לה'. ואחר שקנאו ה'. יהי ניתן לכהן תרומת ה'. אבל באמת אינו כן אלא הכל כאחד. דהמכס תרומת ה' ניתן לכהן בזה שניתן לכהן הוא המכס שקנאו ה'. ומזה למדנו בכל מקום שהדין קנאו לה' ונתנו לכהנים. ומשום הכי כתיב תחלה תרומת ה' ואח"כ לאלעזר. שעיקר המצוה היה התרומה. ובנתינה זו קיים גם התרומה.

### פרק לא, מז

#### מז ויקח משה ממחצת בני-ישראל את-האחז אחד מן-החמשים מן-האדם ומן-הבהמה

#### ויתן אתם ללויים שמרי משמרת משכן ה' כאשר צוה ה' את-משה:

ויתן אותם ללויים וגו' כאשר צוה ה'. היאך לחלקם ללויים. היה אז קבלה למשה ע"ז.

### פרק לא, מח

**מחויקָרְבוּ אֶל-מֹשֶׁה הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאֶלְפֵי הַצָּבָא שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמָּאוֹת :**  
**אשר לאלפי הצבא.** בכל אלף יש הרבה פקודים. אבל לא קרבו כי אם שרי האלפים ושרי המאות. שהמה אנשים גדולים והמה נשאו את ראש וגו'. ולא כתיב שרי האלפים והמאות כמו להלן נ"ד. משום שקרבו כולם ולא ע"י שלוחם אחד בשביל כולם. אלא כל השרים נגשו למשה.

#### פרק לא, מט

**מטוֹיֹאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נְשָׂאוּ אֶת-רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיַדְנוּ וְלֹא-נִפְקְדוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ :**  
**עבדיך נשאו וגו'.** משום הכי עלינו להודות לה' בשביל הרבים.

#### פרק לא, נ

**נִוְקָרְב אֶת-קָרְבָן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלִי-זָהָב אֲצַעְדָה וְצִמִּיד טִבְעַת עֲגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵינוּ לְפָנֵי ה':**  
**ונקרב את קרבן ה'.** מכבר הקדשנו לגבוה הכלים הללו.  
**לכפר על נפשותינו לפני ה'.** לעשות מהם כלי שרת למזבח וזה היה מבוקשם באשר כלים הללו גורמים הרהור רע והרי הם כאתנן זונה שפסולים למזבח כדאיתא בתמורה (ל,ב) דאפילו ריקועין אסור מאתנן. משום הכי הוצרכו להסכמת משה רבינו.

#### פרק לא, נא

**נא וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת-הַזָּהָב מֵאֵתָם כָּל כְּלֵי מַעֲשֵׂה :**  
**כל כלי מעשה.** שלמים שהיה ראוי להשתמש בהם. ולא שבורים. כדאיתא בתמורה (ז,א) דבעל מום זילא מילתא. אפילו להקדיש לדמי עולה ונסכיה.

#### פרק לא, נב

**נב וַיְהִי כָּל-זָהָב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הָרִימוּ לַה' שֵׁשֶׁה עָשָׂר אֶלֶף שֶׁבַע-מָאוֹת וְחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל מֵאֵת שְׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שְׂרֵי הַמָּאוֹת :**  
**ויהיה וגו' מאת שרי האלפים ומאת שרי המאות.** בשעה שקיבל משה לא נשקל. שהרי לא נודע כמה יחסר לאחר הצירוף. וגם היו בהם אבנים. ע"כ השיב משה להם. והמה צירפו ונעשה חתיכה אחת של ששה וגו'. והנה בשעת לקיחה ראה משה שמקבל רק משרי האלפים ושרי המאות אבל אחר הצירוף היה אפשר לחשוב שנכנס בהם מאנשי

הצבא. משום הכי פירש הכתוב שלא היה בזה אלא מאת שרי האלפים ושרי המאות. והמה השתדלו כל אחד בעצמו לצרף את שלו. משום הכי כתיב שרי האלפים ושרי המאות כמו שכתבתי לעיל (פסוק מח).

### פרק לא, נג

#### נגאנשי הצבא בזזו איש לו:

**בזזו איש לו.** טעם שלא נתקבל מהפחותים היינו משום שהמה בזזו התכשיטין איש לו. א"כ בשעת ביזה והסרה מן האשה היה בזה גם הרהור עבירה. א"כ הגיע להם בעבירה כמו אתנן זונה. מה שאין כן השרים הגדולים שלא בזזו בעצמם אלא ניתן חלקם מבעלי הצבא. ולא הגיע להם ע"י עבירה.

### פרק לא, נד

**נד ויקח משה ואלעזר הכהן את-הזהב מאת שרי האלפים והמאות ויבאו אתו אל-אהל מועד זכרון לבני-ישראל לפני ה':**

**ויקח משה וגו'.** אחר שנצרף הובא שנית למשה. ולא באו אז כולם. אלא אחד בשביל כולם ובידו החתיכה. משום הכי כתיב **מאת שרי האלפים והמאות.** **ויבאו אותו וגו'.** לעשות כלי שרת וזכרון לבני ישראל.

## פרק לב

### פרק לב, א

**אומקנה רב היה לבני ראובן ולבני-גד עצום מאד ויראו את-ארץ יעזר ואת-ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה:**

**ולבני גד עצום מאד.** לבני ראובן היה מקנה רב. אבל לבני גד היה עצום מאד. ע"כ נכנסו בעובי הקורה יותר מבני ראובן כמבואר בפרשה שהיו המה ראשי המדברים.

### פרק לב, ב

**בויבאו בני-גד ובני ראובן ויאמרו אל-משה ואל-אלעזר הכהן ואל-נשיאי העדה לאמר: ויבאו.** למקום אהל מועד ישיבת משה וראשי העדה.

### פרק לב, ד

**ד הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה:**  
**ולעבדיך מקנה.** והפסיקו מלדבר. מוכח שהיה בקשה ביחוד על דבר המקנה לבד. מה שהסכים משה. אלא שלא נתפרש בתורה. שלא נשאר אלו הדברים. כי הוסיפו לבקש הארץ לאחוזתה. ובזה יובן להלן פסוק ט"ז.

### פרק לב, ה

**הוֹיֹאמְרוּ אִם-מִצְאָנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָהּ אֶל-תַּעֲבֹרְנוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן:**

**ולעבדיך לאחזה.** שאם לא הי' ניתן עבר הירדן לבני ראובן ובני גד. היה מתחלק א"י לי"ב חלקים וכל שבט הי' לו איזה חלק בעבר הירדן בשביל מרעה. והמה בקשו שתתחלק עבר הירדן אך להם. וא"כ אין להם לילך עתה עוד למלחמה.

### פרק לב, ו

**וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי-גַד וְלְבְנֵי רְאוּבֵן הָאֲחִיכֶם יְבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם תָּשְׁבוּ פֹה:**  
**האחכים יבאו למלחמה ואתם תשבו פה.** זה עולה נגד ישראל. שיהא לכם ארץ שכבר נכבשת ע"י כולם. והמה יסכנו עצמם למלחמה.

### פרק לב, ז

**ז וְלָמָּה (תְּנוֹאוּ) [תְּנִיאוּ] אֶת-לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרֵי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נָתַן לָהֶם ה':**  
**ולמה תניאון וגו'.** הוא מחשבת עון בינם לאביהם שבשמים. כי המה ישראל יאמרו שלא מחמת המקנה את חפצים בכך. אלא משום שאתם יראים ממלחמת כנען. או שאין אתם חפצים בהשגחת ה' שהיא חזקה בא"י כמו שביארנו בפ' שלח (יד, ט) בתשובת יהושע וכלב ושעל כן נקראת התורה תורת אלהי הארץ. ובזה תניאון גם לבבם.

### פרק לב, ט

**ט וַיַּעֲלוּ עַד-נַחַל אֲשֶׁכּוֹל וַיֵּרְאוּ אֶת-הָאָרֶץ וַיִּנְיֹאוּ אֶת-לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי-בֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נָתַן לָהֶם ה':**

**ויעלו עד נחל אשכול.** בפ' שלח (יג, כא) כתיב להיפך ויעלו ויתורו את הארץ ואח"כ ויעלו בנגב וגו' וכבר נתבאר שם. שהביאה הי' התחלה לנחל אשכול שהיה בדרום א"י סמוך לעלייתם. אלא שם הקדים הכתוב העלאת כל המרגלים שנפוצו זה בכה וזה בכה. ואח"כ

סיפר הליכת כלב וחבירו בפרטות. וכאן סיפר משה כפי שהיה האמת. עיין עוד בספר דברים א' כ"ד.

### פרק לב, יא

**יֵאָמֵר-יְרָאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֵלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיַעֲלֶה אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא-מְלֹאוּ אַחֲרָי:**

**כי לא מלאו אחרי.** ובפסוק הסמוך כתיב בלשון אחר כי מלאו אחרי ה'. ולא אחרי. ובשני הכתובים הללו כתיב מלאו בלי דגש בלמאן דאמר. ולא כן בפ' שלח כתיב ועבדי כלב וגו' וימלא אחרי. בא הלמד בדגש וכמשפט בנין החזק. ואין דבר ריק בתורה. ומתחלה יש לבאר משמעות מלוי אחרי ה'. והענין כמו שאמר יעקב אבינו האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. ופליגי בבר"ר ר' יוחנן וריש לקיש חד אמר כנשיא שהוא מהלך והזקנים לפניו. וחד אמר כרועה שהוא מהלך וצאנו לפניו. מאן דאמר כנשיא הוא צריך לכבודו. ומאן דאמר כרועה אנחנו צריכים לכבודו. פירש למאן דאמר כנשיא פירש אשר התהלכו אבותי לפניו לפרסם אלהותו ולמלא כבודו בארץ. שזהו תכלית הרצון. והמשל לנשיא. דבמה שהזקנים הולכים לפני נשיא, הכל רואים ומתבוננים שהוא נשיא עליהם. ומאן דאמר כרועה פירש אשר התהלכו אבותי לפניו. להתפרנס בהשגחתו ולא בטבע והשגחת שר ומזל. וכונה זו עצמה ישנה בלשון להלוך אחרי ה'. אם להגדיל כבודו. ה"ז כנשיא שהולך בראש והזקנים אחריו וכן להפך שיהא מושגח ממנו ית' כמו והענן הולך לפניו. [והוא לפי מנהג המקום והזמן אם יהיה הנשיא הולך בראש. או להיפך. וכבר מצינו כיוצא בזה שנוי' בהלכות דרך ארץ כמו דתניא במס' דרך ארץ דנשיא נכנס לבהמ"ד ראשון ויוצא אחרון. ויש לזה רמז בפסוק יחזקאל מ"ו, י. והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו. וכיהיום ידוע הדרך ארץ לעולם הנשיא ראשון. וכן בזה בימי יעקב אבינו ה' דרך הכבוד שהזקנים הולכים לפני הנשיא. ובימי משה רבינו היה להיפך כמבואר בפ' קרח וילכו אחריו זקני ישראל]. וכן להיפך שיהא מושגח ממנו ית' שייך הלשון להלוך אחרי ה' כמו והענן הולך לפניו. מעתה נבין שנוי הפסוקים דחטא אותו הדור ה' גדול באשר לא רצו להלוך אחרי השגחתו. כמו שפירשנו בפ' שלח (יד, ט). ועל זה מתפרש כי לא מלאו אחרי לא מלאו כוונת ורצון ה' להלוך אחר השגחתו. להיפך כלב ויהושע. לא מבעי שרצו להלוך אחריו. אלא גם מלאו אחרי ה'. היינו פרסמו לרבים להלוך אחרי ה'. וכי טוב הוא כן. כמו שאמרו שם טובה הארץ מאד מאד. ופירשנו שטובתה היא במה שאי אפשר להיות בא"י אם לא בהשגחתו ית"ש וזהו לטובה גדולה יעוין שם. וא"כ משמעות כי לא מלאו אחרי ה'.



לפרסם לרבים להלוך אחרי ה'. משום הכי כתיב בלשון אחר. דמשמעו שהם אמרו כך. שיש לילך אחרי ה'.

והנה שם בפסוק ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי, אין הכונה לענין פרסום השגחתו ית"ש דבזה לא ה' כלב מיוחד יותר מיהושע. אלא מה שהיה מהלך עד חברון בלי פחד לראות את בני הענק. ומשום שהכניס עצמו תחת השגחתו ית"ש כמו שפירשנו שם והיינו וימלא אחרי היינו הוא בפ"ע. ומשום הכי בא הלמד בדגש וכמשפט בנין החזק. באשר הכניס עצמו בכוון במקום שאינו בטוח כדי להיות נסמך על השגחתו.

### פרק לב, יג

**יג ויחר-אף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְעַם בְּמַדְבַּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד-תָּם כָּל-הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי ה':**

ויחר אף ה' וגו'. עוד הפעם ויחר וגו'. דבאמת היו שתי גזרות במעשה מרגלים. הא' שימותו אותו הדור. וזה היה בשבועה ח' אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם וגו' ובאותה שבועה היה המאמר וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם וגו'. ואי אפשר לשנות עוד. אבל היתה עוד גזרה (יד, לג) ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה וגו'. וזה אפשר שישתנה להאריך עוד זמן. ולא חש משה שישתנה ח"ו אלא מפני חרון אף השני וינעם במדבר ארבעים שנה. ואולי ח"ו יסף עוד להניחו במדבר עד אשר יאשמו ויקבלו ברצון השגחתו ית"ש עליהם.

### פרק לב, טז

**טז וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְדַרְתָּ צֶאֱן נִבְנָה לְמַקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְנוּ:**

גדרת צאן נבנה למקננו. כמבוקשנו הראשון.

וערים לטפנו. המבוקש השני. והיינו שהקדימו צורך הצאן צורך הטף.

### פרק לב, יז

**יז וַאֲנַחְנוּ נַחֲלַץ חֹשִׁים לַפָּנִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם-הִבִּיאֲנָם אֶל-מְקוֹמָם וַיֵּשֶׁב טַפְנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ:**

לפני בני ישראל. הוסר הטענה הראשונה של משה איך ימצאו לב שהם יבאו למלחמה ואנחנו נשב. הרי אנו הולכים חושים למלחמה. וגם הטענה השניה שיאמרו שאנו יראים. ואין אנחנו סומכים על השגחתו ית"ש. אדרבה בשעה שנלך חושים. וישב טפינו בערי המבצר. הרי אין אנו יראים לעזוב את הבנים סומכים אנחנו על השגחתו ית' עליהם. ואם

שלא רצו לסמוך על נס ולהניחם בערי הפרזי. זה כבר נתרצה הקב"ה שיהיו בזו המדרגה. אבל מכל מקום הרי סמוכים עליו. דבלא השגחה פרטית ממנו ית' לא יועיל ערי מבצר כאשר אין איש להלחם ג"כ.

#### פרק לב, יח

**יח לא נשוב אל-בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו:**

**לא נשוב וגו'.** עוד יש לכל השבטים לטעון. מה שאנו זוכים קודם להם בנחלה. שהרי בשני החילוק אינם יכולים לעשות מאומה לצורך חלקם ונחלתם כל עוד לא נתברר החילוק. ואנו כבר מבוררת בידנו. ע"כ נבטיח כי לא נשוב אל בתינו וגו'. אלא לאחר הכיבוש לחוד. אלא אחר החילוק.

#### פרק לב, יט

**יט כי לא ננחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה:**

**כי לא ננחל וגו'.** כי הראשון משמעו דהא. וכי השני משמעו אם. אם תחליט שבאה נחלתנו וגו'.

#### פרק לב, כ

**כ ויאמר אליהם משה אם-תעשון את-הדבר הזה אם-תחלצו לפני ה' למלחמה:**

**אם תעשון וגו'.** הוסיף להם משה שני דברים. חדא אמר כאשר תחלצו וגו'. אזי.

#### פרק לב, כא

**כא ועבר לכם כל-חלוץ את-הירדן לפני ה' עד הורישו את-איביו מפניו:**

**ועבר לכם כל חלוץ וגו'.** לא שילכו כמה חלוצי מלחמה וגו'. וכמה ישארו בבית. לא כן אלא כל חלוץ כו'. שנית אמר להם.

#### פרק לב, כב

**כב ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשבו והייתם נקים מיהוה ומישראל והיתה הארץ**

**הזאת לכם לאחזה לפני ה':**

**ונכבשה הארץ לפני ה'.** זה שאמרתם לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו. היינו חילוק הארץ לא יהא משום להתנקות מתרעומות ישראל לחוד כמשמעות הלשון. אלא כל עוד שלא נחלקה הארץ לא נכבשה.

**לפני ה'.** כי קדושת הארץ תלויה הרבה בחילוק ובברור כל אחד על נחלתו. כידוע שבזה תליא דיני יובל ועוד כמה דינים שאין נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג. והרי זה עיקר רצוי ה' שתהא הארץ מיושבת בקדושתה לפניו. ואז תהיה הנהגתו והשגחתו ביחוד עליה. בזה תהיו נקיים גם מה' גם מישראל. והוסיף עוד משה לכונה זו נ"מ מעשה. והיתה הארץ הזאת לאחזה לפני ה'. גם הארץ הזאת עבר הירדן. אף על פי שבאמת קיל קדושת מגליל ויהודה מכל מקום תהיה הארץ לאחזה לפני ה'. בקבלת השגחתו ית' וכל מנהגי א"י כמו בעשרת השבטים.

### פרק לב, כג

**כג ואם-לא תעשון כן הנה חטאתם לה' ודעו-חטאתכם אשר תמצא אתכם:**

**ואם לא תעשון כן.** שתהיה אחוזתכם לפני ה'.

**הנה חטאתם לה'.** כבר יצאתם ידי חובתכם לישראל. אבל חטאתם לה'. שהרי הוא חפץ שגם אתם תהיו תחת השגחתו כמו עשרה שבטים שבא"י.

**ודעו חטאתכם וגו'.** תזכרו מה שאתם עלולים לחטוא אפילו יעשו כמו שהם מצווים. כאשר כן באמת סרו תחלה מה' בע"ז. וגם גלו תחלה לעשרת השבטים. והיינו משום שקדושת הארץ הועילה הרבה מעבר הירדן. עיין עוד מה שכתבתי בספר דברים (ג, כא).

### פרק לב, כד

**כד בנו-לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו:**

**בנו לכם וגו'.** מכל מקום מה ששייך לזה הדור אני סומך שלא תשנו מהבטחתכם ע"כ בנו לכם וגו' ומסתמא והיוצא מפיכם תעשו.

### פרק לב, כה

**כה ויאמר בני-גד ובני ראובן אל-משה לאמר עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה:**

**ויאמר וגו'.** כתיב בלשון יחיד משום כאשר הוסיף דבר גדול שלא יניחו שום חלוץ בעבר הירדן. לא הבטיחו כרגע עד שנתיישבו באסיפה שלהם. והוחלט אצלם להסכים, וגם מנו להם אז ראש. אחר שנתחלקו מעשרת השבטים. ועליהם להחל הישוב עתה. ואחר שמנו להם הראש. הלך הראש למשה וסנהדרין ודבר בשביל כולם. כי **עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה.**

### פרק לב, כו

### כּו טפּנוּ נְשִׁינוּ מְקַנְנוּ וְכַל-בְּהֶמְתָּנוּ יֵהִיוּ-שָׁם בְּעָרֵי הַגְּלֵעָד :

טפּנוּ נְשִׁינוּ וּגו'. באשר הוצרך לפרש אחר כל חלוץ צבא ילך. היה אפשר לחשוב שייראו לעזוב הטף ונשים כאן בעבר הירדן בלי שום מגין. אלא יקחו הטף ונשים עמם עד אשר ישובו גם המה. משום הכי חזרו ופירשו. כל כך בטחונם חזק בה'. כי מכל מקום אנו עוזבים טפּנוּ ונְשִׁינוּ וּגו'.

### פרק לב, כז

#### כּז וְעַבְדֶּיךָ יַעֲבֹרוּ כָל-חַלוּץ צָבָא לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה כְּאֲשֶׁר אָדְנִי דָבַר :

וְעַבְדֶּיךָ יַעֲבֹרוּ כָל חַלוּץ צָבָא וּגו'. זהו עיקר ההבטחה השני' לפי דבר משה. לִפְנֵי ה'. זהו ההבטחה על דבר משה שיהיה הכל לפני ה'.

### פרק לב, ל

#### לֹא-וּמִי לֹא יַעֲבֹרוּ חַלוּצִים אֶתְכֶם וְנֹאחֲזוּ בְּתוֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן :

וּמִי לֹא יַעֲבֹרוּ חַלוּצִים אֶתְכֶם. הן לא ירא משה שמא לא יעברו כלל. כי לא יניחו אותם עשרת השבטים המרובים לעבור על הבטחתם. ויקחו אותם בעל כורחם. אך אולי לא יהיו חלוצים. וזה אי אפשר אלא ברצון ובחשק הלב. [וכך כתבו התוס' קדושין דס"א ב'] אזי וְנֹאחֲזוּ בְּתוֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. לפי הפשט האי בארץ כנען הוא בא למעט דוקא בארץ כנען. לא תניחו אותם לשוב לעבר הירדן כלל. כי כבר פירשנו שאם לא היה נעשה כן. ה' עבר הירדן מתחלק ל"ב חלקים. והיה שבט ראובן וגד נוטלים ג"כ איזה חלק בעבר הירדן. אבל מפני הקנס התנה משה שאם לא יעברו חלוצים. אזי וְנֹאחֲזוּ בְּתוֹכְכֶם רַק בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. ובעבר הירדן לא יטלו חלק כלל. משום שהיה להם יפוי כח אם יעברו. משום הכי אם לא יקיימו. יפסידו חלקם שמה.

כל זה הוא פשטא דקרא. אבל בגמרא שם (קידושין סא, א-ב) מפרשי בתוכם הוא בעבר הירדן וכן בארץ כנען. ולמדו מדלא כתיב וְנֹאחֲזוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לְחֹד. אלא בתוכם הוא בעבר הירדן. ובארץ כנען פליגי שם למאי כתיב יע"ש.

### פרק לב, לא

#### לֹא וַיַּעֲנוּ בְנֵי-גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֶת אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֶל-עַבְדֶּיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה :

וַיַּעֲנוּ. כאשר במעמד כולם דיבר משה לאלעזר ויהושע ע"כ ענו כולם בהסכמה אחת להוציא עצמם מחשד דברים שבלב.

**פרק לב, לב**

**לב נחננו נעבר חלוצים לפני ה' ארץ כנען ואתנו אהזת נחלתנו מעבר לירדן:**  
נחנו נעבור חלוצים. בלי שום ערמה ומרמה אלא בחשק וברצון.

**פרק לב, לג**

**לג ויתן להם משה לבני-גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן-יוסף את-ממלכת סיחן מלך האמרי ואת-ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב:**  
ולחצי שבט מנשה וגו'. המה לא ביקשו כמבואר בירושלמי ביכורים פ"א ה"ח. אלא משה ביקש מהם כמבואר הטעם בספר דברים ג' ט"ז.

**הארץ לעריה בגבולות ערי הארץ סביב.** דכל עיר יש לה חלק ארץ ידוע דשייך לה. וחלק משה הגבולין לפי הערים. וממילא נגררו השדות לפי הערים. ולא דקדק כל כך שיהיה חלק האדמה שוה בשוה. כמו שהיה בא"י. אלא דקדק שיהיו שוין חילוק הערים. והוא מחמת שהיה ארץ רבה לפי ערך שני שבטים ומחצה ע"כ לא דקדק כל כך בנחלות השדות.

**פרק לב, לח**

**לח ואת-נבו ואת-בעל מעון מוסבת שם ואת-שבמה ויקראו בשמת את-שמות הערים אשר בנו:**

**מוסבת שם.** כפרש"י שהסבו לנבו ובעל מעון שם אחר מחמת שהיה בשם ע"ז. ומכל מקום לא נתפרש השם. באשר באמת הא שאסור להזכיר בשם עבודה זרה אינו אלא בעבודה זרה שאינה כתובה בתורה כדאיתא בסנהדרין דס"ג ב' דכל עבודה זרה הכתובה בתור מותר להזכיר שמה. לכן עד שלא נחתמה התורה ולא ידעו אם יהיו מזכרים בתורה הסבו שמן, ואח"כ כאשר נחתמה ראו שנזכרו חזרו לשמן הראשון.  
**ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו.** צירפו שמות הבונים לשמות הערים שמכבר. כמו שנקרא אבן בוהן בן ראובן (יהושע ט"ו) וכיוצא בזה היו כמה ערים בעבר הירדן. ואח"כ נשתקעו כמה שמות.

**פרק לב, מא**

**מא ויאיר בן-מנשה הלך וילכד את-חזיתיהם ויקרא אתהן חות יאיר:**

**ויקרא אתהן.** בכלל נקראו חות יאיר. אבל בפרט היה לכל אחד שם בפני עצמו כמבואר בס' שופטים דבכלל חות יאיר היתה עיר אחת ושמה קמון.

## פרק לב, מב

**ויקרא לה נבח.** בלי מפיק. משום שהיה ראוי לכתוב ויקרא להן. דגם עיר קנת וגם בנותיה נקראו על שם נבח. ומכל מקום נשאר שם קנת בפרט כמו שהיה וכן שמות הבנות. ובאשר העיר קנת היתה העיקר כתיב לה, ומשום שנכללו הבנות כתיב בלי מפיק ה"א כאלו כתיב להן. ונוכל עוד לומר דהנו"ן של נבח קאי על סוף התיבה של לה, והוי כאלו כתיב להן נבח. וזה מצוי במקרא גם באותיות גם בתיבות כמו שכתבתי כמה פעמים.